

О.Р. САЄНКО, ст.викладач, Запорізький національний університет

МЕТОДОЛОГІЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ

У статті розглянуто особливості податкового навантаження промислових підприємств Запорізького регіону та запропоновано підхід до комплексної оцінки податкового їх потенціалу. Також розглянуто ряд чинників, які значно впливають на базу оподаткування, проаналізовано динаміку економічних індикаторів Запорізької області за 2004-2011 роки. Для більш об'єктивного визначення бази оподаткування промислових підприємств регіонів та розрахунку на її основі податкового потенціалу сформовано систему показників, які б визначили розвиток макроекономічної ситуації в регіонах, вплив галузевих і регіональних факторів на стан бази оподаткування та перспективи її розвитку.

В статье рассмотрены особенности налоговой нагрузки промышленных предприятий Запорожского региона и предложен подход к комплексной оценке налогового их потенциала. Также рассмотрен ряд факторов, которые значительно влияют на базу налогообложения, проанализирована динамика экономических индикаторов Запорожской области за 2004-2011 годы. Для более объективного определения базы налогообложения промышленных предприятий регионов и расчета на ее основе налогового потенциала сформирована система показателей, которые бы определили развитие макроекономической ситуации в регионах, влияние отраслевых и региональных факторов на состояние базы налогообложения и перспективы ее развития.

In the article the features of the tax loading of industrial enterprises of the Zaporizhzhya region are considered and offered approach to the complex estimation of tax their potential. The row of factors which considerably influence on the base of taxation is also considered, the dynamics of economic indicators of the Zaporozhia area is analysed for 2004-2011. For more objective determination of base of taxation of industrial enterprises of regions and calculation on her basis of tax potential the system of indexes that would define development of macroeconomic situation in regions is formed, influence of branch and regional factors on the state of base of taxation and prospect of her development.

Ключові слова: податки, навантаження, бюджет, промислова галузь, потенціал, надходження, цільові фонди.

Вступ. Сьогодні залишається відкритим питання комплексної оцінки регіональної податкової політики. Обґрунтована й виважена податкова політика (законодавче регулювання, надання податкових пільг, правильно встановлена процедура стягнення податків і надходження їх до бюджету відповідного рівня чи державного цільового фонду, облік і контроль за податковими надходженнями) здатна справляти позитивний вплив на економіку: надходження інвестицій, розвиток пріоритетних галузей господарства.

Постановка проблеми. Питанням визначення податкового потенціалу присвячені наукові праці таких учених: Гацька Л.П., Коломієць А.Л., Каламбет С.В., Кашина Н.В. та інші.

Вони вважають, що існування нерівномірного податкового навантаження у регіонах України переконує, що його відносне вирівнювання необхідно віднести до основних напрямів удосконалення економічної політики держави.

Але сьогодні залишається відкритим питання комплексної оцінки регіональної податкової політики. Обґрунтована й виважена податкова політика (законодавче регулювання, надання податкових пільг, правильно встановлена процедура стягнення податків і надходження їх до бюджету відповідного рівня чи державного цільового фонду, облік і контроль за податковими надходженнями) здатна справляти позитивний вплив на економіку: надходження інвестицій, розвиток пріоритетних галузей господарства.

Промислові підприємства регіонів України суттєво відрізняються своїми фінансовими можливостями. Тому потрібно привернути увагу до питання податкового навантаження промислових підприємств регіонів, виходячи зі спроможності податкового потенціалу кожного окремого регіону. Дуже актуальним в цьому контексті є вирішення методичних проблем до оцінки податкового потенціалу промислових підприємств регіону.

Методологія. Під час дослідження були застосовані такі методи: описовий, аналітичний, розрахунковий, статистичний, порівняльний, абстрактно-логічний.

Результати дослідження. Податкове навантаження промислових підприємств регіонів потрібно визначати з особливостей податкового потенціалу кожного окремого регіону, тобто враховуючого специфіку та можливості виконувати планові державні завдання.

Отже, розрізнімо поняття податкового потенціалу, по - перше, як абстрактної фінансової категорії [2, с. 158], що виражає деяку оптимальну суму податкових зборів в умовах для конкретного регіону податкової системи, по - друге, як елемента розрахунку фінансової основи [5, с. 86] бюджетних відносин, що завжди існують у реальній системі податків.

Податковий потенціал промислових підприємств регіонів характеризується економічною структурою та забезпеченням його оподаткованими ресурсами, визначеними базами оподаткування. Вихідною складовою податкового планування та визначення податкового потенціалу промислових підприємств регіонів повинно бути визначення бази оподаткування, яка являє собою

кількісну і фізичну характеристику об'єкта оподаткування та визначається для кожного виду податків.

Сучасний стан та тенденції соціально - економічного розвитку Запорізької області характеризується наступними даними (таблиця 1).

У 2006- 2008 роках регіональна економіка Запорізької області знизилася темпи зростання валової доданої вартості (ВДВ)- узагальнюючого індикатора розвитку економіки. З 2009 року було забезпечено збільшення валової доданої вартості, але у порівнянні з 2005 роком приріст у 2011 році знизився у 1,5 рази. Обсяг промислового виробництва за останні три роки порівняно з 2004 – 2005 рр. зменшилася майже в 2 рази [1, с. 16-22].

Характеризуючи тенденції розвитку, слід назвати наступні причини, які в останні роки у значній мірі впливали на економіку регіону:

- реальний приріст виробництва склав у машинобудуванні в 2010 році 5,7%, у 2011 році - 5,2 % , у харчовій промисловості - відповідно 4,6 % і 1,6 %, у легкій промисловості - 6,5 % і - 7,1 %. При цьому у металургії та обробленні металу зростання виробництва склало в 2010 році - 6,6 %, у 2011 році – 15,7 %;

- надзвичайно сприятлива кон'юнктура на світовому ринку, зокрема, зростання цін на основні товари традиційного Запорізького експорту. Завдяки такій ситуації область у 2005 році отримала рекордне зростання експорту товарів на 39,1 %. Зорієнтований на експорт (до 70 %) сектор металургійної промисловості продовжує відігравати вирішальну роль у промисловому зростанні регіону, його питома вага у загальному обсязі реалізації продукції перевищує 20 %;

- посилення інвестиційної складової: за 2004 - 2011 роки обсяг інвестицій в основний капітал за рахунок усіх джерел фінансування збільшився в 2 рази. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку регіону, на 01.01.2011 склав 284178,6 млн. \$ США, або 119,5 \$ США у розрахунку на одного мешканця (по Україні - \$ 176,1).

Таблиця – Динаміка економічних індикаторів Запорізької області за 2004 - 2011 роки, у відсотках до попереднього року, (%)

Показники	Роки							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Приріст валової доданої вартості	5,3	5,8	0,6	0,9	0,3	1,2	2,5	3,2
Приріст продукції промисловості	30,4	30,3	4,2	1,8	1,8	11,6	14,7	16,9
Приріст сільськогосподарського виробництва	-8,2	4,7	-2,7	-4,8	-9,7	0,6	4,7	5,6
Приріст інвестицій в основний капітал (у порівняних цінах)	6,6	15,9	6,2	1,1	5,7	12,7	14,3	12,8
Приріст експорту товарів	33,0	39,1	13,5	-4,2	0,3	14,1	18,4	21,3
Приріст реальних доходів населення	41,5	26,6	28,7	8,1	19,6	34,0	35,1	36,7
Приріст реальної заробітної плати	2,3	15,1	12,6	15,4	10,6	13,5	14,3	15,1
Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року)	24,4	6,1	-2,9	6,3	11,7	12,0	16,1	16,7
Приріст надходжень до загального фонду бюджетів усіх рівнів	2,8	5,3	31,6	12,4	2,6	22,4	25,2	28,6
Приріст надходжень до загального фонду місцевих бюджетів	13,2	17,9	19,4	22,7	-8,2	19,6	20,5	22,4
Рівень безробіття:								
- зареєстрованого	3,2	3,2	3,4	3,5	2,9	2,5	2,3	2,2
- за методологією МОП	12,8	10,8	9,1	10,3	8,0	7,1	6,8	5,9

Оборот роздрібної торгівлі збільшився на 6 %, а питома вага збитковості підприємств зменшилася до 13,2 %.

Таким чином, вплив зовнішніх і внутрішніх чинників економічного зростання у регіоні, як і в цілому в Україні, у 2009 - 2011 рр. істотно поліпшився.

Розрахунок податкової бази промислових підприємств регіонів повинен визначатися в регіональному розрізі з урахуванням галузевої структури по кожному виду податків.

При цьому податкове планування повинне ґрунтуватися на результатах аналізу виконання податкових зобов'язань, а також моніторингу та прогнозу макроекономічної ситуації в регіонах [3, с. 36].

Для більш об'єктивного визначення бази оподаткування промислових підприємств регіонів та розрахунку на її основі податкового потенціалу повинно

бути сформовано систему показників, які б визначили розвиток макроекономічної ситуації в регіонах, вплив галузевих і регіональних факторів на стан бази оподаткування та перспективи її розвитку. При цьому для розрахунку бази оподаткування повинні в першу чергу зараховуватись показники, що безпосередньо впливають на її формування:

- місце та роль у системі господарювання країни;
- спеціалізація регіону згідно з галузями господарювання, особливості розміщення та функціонування основних галузей господарювання;
- чисельність населення регіону, частка міського населення;
- валовий регіональний продукт (згідно з галузями регіону);
- обсяг випуску промислової продукції в фізичному та грошовому вираженні згідно з основними галузями промисловості;
- фінансово - економічний стан промислового підприємства основних галузей регіону - кількість прибуткових і збиткових підприємств;
- рівень і динаміка заробітної платні (інформація щодо заборгованості заробітної плати дозволить визначити доходи бюджету з прибуткового податку, що не надійдуть до бюджету своєчасно);
- великі платники регіону;
- обсяги експортних поставок згідно з галузями економіки регіону (для прогнозу сум відшкодування ПДВ підприємствам - експортерам).

При розрахунку бази оподаткування промислових підприємств регіонів повинні враховуватись комплексний аналіз і оцінка прибутковості територіальної власності регіону та бюджетної ефективності, якості виробничої та соціальної інфраструктури, потреб технологічного оновлення галузей регіону, ресурсної бази, забезпечення транспортом та інше.

Крім цього, необхідно врахувати ряд чинників, які значно впливають на базу оподаткування: неплатежі в економіці, заборгованість по заробітній платні, форми розрахунків (грошові, бартерні, вексельні та інші). Обов'язковим є аналіз впливу податків на зміну податкової бази промислових підприємств в регіонах, їх фінансового стану, форм розрахунків, правового статусу та холдингових структур.

Показники повинні складати основу інформаційної бази розрахунку сукупного прибутку промислових підприємств регіону, його економічного, фінансового та податкового потенціалу [6, с. 32]. Ця інформаційна база свідчатиме про можливість економічного росту регіону та збільшення обсягів податкових надходжень.

Вирішенню цього завдання сприяло б заповнення так званого "Податкового паспорта промислового підприємства", що містив би комплексну характеристику

податкового потенціалу та податкового навантаження промислового підприємства та регіону взагалі.

Ці обставини є основною складовою та мають дуже важливе значення при формуванні бюджетів усіх рівнів, тому що в них повинні детальніше відображатися потреби регіонів у вигляді субсидій, субвенцій, дотацій тощо.

Використання наведеної системи показників сформує тенденції щодо визначення функціональних залежностей між обраними макроекономічними показниками та станом податкової бази промислових підприємств регіону, а значить для надання більш об'єктивної оцінки податкового потенціалу в промислових підприємств в галузях економіки та регіонів країни. Оцінка макроекономічної ситуації в регіонах з аналізом податкових надходжень від промислових підприємств, тенденцій розвитку податкової бази промислових підприємств та розробкою змін у податковому законодавстві створить основу для обґрунтованого складу бюджетів, а також об'єктивного перерозподілу коштів між бюджетами всіх рівнів з метою збалансованості бюджетного забезпечення регіонів.

Оцінка податкового потенціалу промислових підприємств регіону повинна проводитись з урахуванням модернізації та формування нової системи бюджетних відносинах, що ґрунтуються на збалансованому розмежуванні прибутків і витрат бюджетних коштів між бюджетом держави та бюджетами в регіонах.

Такий підхід дозволить звернути увагу на ті регіони, де податковий потенціал промислових підприємств не дозволяє перекрыти мінімально необхідні бюджетні витрати. На жаль, показники податкового потенціалу промислових підприємств, надходження податків і зборів, а також методика розрахунку податкової бази, на основі якої будується завдання з надходжень до бюджетної системи, ще не визнані економічно - статистичні показники. Не визначений статус цих показників знижує ефективність податкового - бюджетного процесу.

Зрозуміло, що спад середнього показника податкових надходжень хоча б на декілька відсотків тягне за собою значний недобір податків. Тому показники податкового потенціалу промислових підприємств регіонів, методи їх оцінки повинні розглядатися як повноправні інструменти бюджетно-податкового планування та статистичного обліку.

Висновки. Вибір показника, який підкреслював би потенційну спроможність балансувати бюджетні доходи регіонів, ускладнюються відсутністю достовірної статистики місцевої бази: дані часто бувають неточними або відсутніми зовсім.

Зовсім не коректним вважається підхід щодо оцінки податкового потенціалу промислових підприємств регіонів за допомогою показників фактично зібраних

платежів до бюджету, при якому на практиці виникає розрив між кількістю фактичних надходжень і нарахованих податків на промислових підприємствах. Так регіони, з рівними податковими потенціалами, можуть зібрати різну кількість надходжень через різні підходи до оцінки податкової бази промислових підприємств в цих регіонах.

Запропонована методика щодо комплексного аналізу і оцінки податкового потенціалу промислових підприємств регіонів дозволить більш ґрунтовно визначити контрольні показники з мобілізації податків до бюджетів та збалансованості податкового навантаження регіонів.

Список літератури: 1. Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Луганській області. Луганська область у цифрах у 2007 році // Статистичний довідник. Луганськ - 2008- 195 с. 2. *Каламбет С.В.* Податковий потенціал: Теорія, практика, управління. - Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. - 304 с. 3. *Кашина Н.В.* Методика расчетов налогового потенциала // Финансы, 2007. -№ 2.-С. 35 -37. 4. *Коломиец А.Л. Мельник А.Д.* О понятиях налогового и финансового потенциалов // Налоговый вестник. - 2008. - январь. - С. 2 - 9. 5. *Мірчев О.В.* Податковий потенціал регіонів // Науковий вісник Національної академії ДПС України, 2009. - № 4 (22). - С. 86 - 90. 6. *Шалюхина М.Н.* Налоговый потенциал региона: проблемы оценки формирования и эффективного использования // Налоговый вестник, 2008. - № 1.-С. 31-34. 7. *Тарангул Л.Л.* Оцінка податкоспроможності регіону // Фінанси України, 2007. - № 4. - С. 7 - 14.

Надійшла до редакції 10.04.2012р.